

ПОЛІТИЧНА ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ БЕЗПЕКИ ОСОБИ У ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ СУСПІЛЬСТВАХ

Ніколайчук Геннадій Геннадійович

Пошукувач кафедри політології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Україна)
plyaseckoe@mail.ru

ПОЛИТИЧЕСКАТА ИНСТИТУАЛИЗАЦИЯ НА МЕХАНИЗМА НА РЕАЛИЗАЦИЯ НА БЕЗОПАСНОСТТА НА ЧОВЕКА В ТРАНСФОРМАЦИОННИТЕ ОБЩЕСТВА

Николайчук Геннадий Геннадиевич

Докторант в катедрата по политология в
Киевския национален университет „Тарас Шевченко” (Украина)
plyaseckoe@mail.ru

Анотация

В текста се анализира ролята на институциите като совокупност от правила, норми, ценности, които определят поведението и взаимодействието на субектите в транзитните общества. Показани са особеностите на политико-институционния механизъм на реализация на безопасността на личността в транзитните общества в контекста на глобалните и обществено-политическите трансформации. Предлага се авторско определение на безопасността на личността като стабилно състояние на надеждна защитеност на нейните интереси, права и ценности от опасности, заплахи и рискове, запазеност и развитие на личностния потенциал и способностите към ефективна дейност в различните сфери на обществено-политическия живот. Изследват се основите фактори на влияние на безопасността на личността. Определя се, че първостепенни насоки относно реализацията на безопасността на личността в преходните общества са формирането на гражданско общество на основата на мрежови принципи на взаимодействие, а също така и това, че основни механизми на реализация на безопасността на личността в обществата от неконсолидиран тип се явява гражданското общество и мрежовите обществени организации, а също така глобалното гражданско общество, неговите институти, норми и ценности.

Ключови думи: безопасност на личността, заплахи и рискове в сферата на безопасността на личността, критерии и индикатори за безопасност на личността, трансформационно общество, запазване на безопасността на личността.

ПОЛИТИЧЕСКАЯ ИНСТИТУАЛИЗАЦИЯ МЕХАНИЗМА РЕАЛИЗАЦИИ БЕЗОПАСНОСТИ ЧЕЛОВЕКА В ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ ОБЩЕСТВАХ

Николайчук Геннадий Геннадиевич

Соискатель кафедры политологии
Киевского национального университета имени Тараса Шевченко (Украина)
plyaseckoe@mail.ru

Аннотация

В работе анализируется роль институций как совокупности правил, норм, ценностей, которые определяют поведение и взаимодействия субъектов в транзитных обществах. Показаны особенности политико-институционального механизма реализации безопасности личности в транзитных обществах в контексте глобальных и общественно-политических трансформаций. Предложено авторское определение безопасности личности, как стабильного состояния надежной защищенности ее интересов, прав и ценностей от опасностей, угроз и рисков, сохранности и развития личностного потенциала и способности к эффективной деятельности в различных сферах общественно-политической жизни. Исследованы основные факторы влияния на безопасность личности. Определенно, что первоочередными направлениями, относительно реализации безопасности личности в переходных обществах есть формирование гражданского общества на основе сетевых принципов взаимодействия, а также то, что основными механизмами реализации безопасности личности в обществах неконсолидированного типа является гражданское общество и сетевые общественные организации, а также глобальное гражданское общество, его институты, нормы и ценности.

Ключевые слова: безопасность личности, угрозы и риски в сфере безопасности личности, критерии и индикаторы безопасности личности, трансформационное общество, обеспечение безопасности личности.

THE POLITICAL INSTITUTIONALIZATION OF THE MECHANISM OF REALIZATION OF HUMAN SECURITY IN THE TRANSFORMATION SOCIETIES

Nikolaichuk Gennadiy

Competitor of the Department of Political Science
Kyiv National University named after Taras Shevchenko (Ukraine)
plyaseckoe@mail.ru

Annotation

This paper examines the role of institutions as a set of rules, norms, values that determine the behavior and interaction of subjects in transition societies. The features of the political and institutional mechanism for the implementation of human security in the transition societies in the context of global, social and political transformations are shown. Author's definition of human security is proposed as a stable state of reliable protection of individual's interests, his rights and property from hazards, threats, risks and challenges in terms of preservation and development of individual potential and its capacity for effective action in the socio-political and other spheres. The main threats, hazards and risks as well as the main factors influencing the safety of the individual are analyzed. It is shown that the priority task, regarding the implementation of human security in societies in transition, is the formation of civil society based on the principles of network interactions, while the basic mechanisms of the individuals' safety in unconsolidated (transit) societies are civil society and non-governmental organizations, as well as global civil society, its institutions, norms and values.

Keywords: personal security, threats, hazards and risks in the area of human security, criteria and indicators of personal security, transformation society, ensuring the security of the individual.

Безпека є неодмінною умовою існування будь-якої особи. Однак, у сучасному глобалізованому світі вона перебуває у невизначеному стані: держава більше не здатна захищати кожну людину повною мірою (політична нестабільність, фінансові, економічні кризи, тероризм, інші загрози глобальних проблем), але водночас і не може авторитарними методами примушувати її, обмежувати її безпеку та й міжнародні організації, які справляють дедалі більший вплив, також ще не здатні охопити усю сферу безпеки особи, як неспроможна це зробити і сама людина. До того ж, традиційна недооцінка людини і нехтування цінністю людського життя у безпосередній соціальній практиці, які, на жаль, поки що ще залишаються притаманними практично всім транзитивним суспільствам, у тому числі й українському, вимагає вжиття радикальних заходів. Отже, передусім виникає необхідність визначитись на рівні політологічного узагальнення з розумінням проблеми безпеки особистості, її місця в системі загальної безпеки, переосмислити традиційні підходи до її забезпечення, що гарантувало б їй і суспільству найбільш можливий її рівень.

Відразу зазначимо, що в Україні проблематика безпеки особи досліджена недостатньо, оскільки увага вчених здебільшого зосереджена на загальній проблематиці безпеки: національній, державній, міжнародній, таких видів безпеки, як економічна, інформаційна, військова тощо (Я. Базилюк, О. Бодрук, Ю. Даник, В. Даніліян, О. Дзьобань, Ю. Катков, В. Настюк, М. Пічугін, О. Соснін, О. Уткін та ін.). Це виправдано становленням незалежної держави, утвердженням національно-державних принципів і пріоритетів [1]. Заразом це свідчення і того, що теорія безпеки є молодією наукою і перебуває в постійному процесі розвитку та пошуку пріоритетів і базових засад власного функціонування, переживає докорінну зміну основоположних парадигм та підходів. Тому методологічною основою даного дослідження здебільшого є теоретичні доробки зарубіжних політологів (Д. Балуюєва, О. Вевера, Г. Кінга, Ю. Конопліна, О. Красіна, С. Крофта, П. Моргана, К. Мюррея, Р. Періса, Ю. Фененко та ін.) та деяких вітчизняних дослідників (В. Горового, В. Мельника, В. Пилипчика та ін.), у працях яких, і це відродно відзначити, спостерігається антропологічний поворот у розумінні проблем безпеки, коли вказана проблема у межах різноманітних моделей суспільства й держави, які реально існують, розглядається з точки зору забезпечення безпеки конкретної особистості, її прав і свобод [2; 3].

Мета даної роботи – з'ясувати політико-інституційні механізми забезпечення безпеки особи та їхні особливості у трансформаційних суспільствах.

Звісно, що абсолютної безпеки не буває. Мова може йти лише про певну модель ідеальної безпеки, як набір ідеальних характеристик, параметрів комфорту, ефективності, відсутність небезпек та загроз. Це той (високий) рівень безпеки, до чого слід прагнути, але що навряд чи буде хоча б колись досягнутий. Тобто, можна лише говорити про певний, наявний на даний час рівень безпеки в певному суспільстві і певній державі. Безпека – це той рівень загроз з яким можна погодитись на даний час і в даних умовах.

Але чи існує загальна безпека у розумінні спільних уявлень щодо того, що певна людина, суспільство, держава вважають за необхідне мати для комфортної (безпечної) життєдіяльності. Певно, що кожне суспільство, культурно-національна спільнота може мати власну модель безпеки, що ґрунтується на своїй системі цінно-

стей. Система цінностей – це та ланка, яка об'єднує суспільство з особистістю, включаючи її в систему суспільних відносин; визначає, заради чого відбувається та чи інша діяльність, і якими засобами вона реалізується. Цінності, як соціокультурний феномен, виконують певні функції: мотивування поведінки, спрямування суспільно корисної діяльності кожного індивіда; орієнтування, оскільки цінність – це органічна система суспільної свідомості – тих ідеалів, поглядів, які пропагують засоби масової інформації, культурно-просвітницькі заклади тощо. Саме на ґрунті основних цінностей особи і суспільства здійснюються регуляція поведінки, соціальна адаптація, загалом діяльність людини [3, 46].

Як відомо, людська життєдіяльність здійснюється в ціннісно-мотиваційному континуумі. В контексті даної проблеми, результатом реалізації різних особистісних інтересів і цінностей є різне – упритул до протилежного – розуміння того, що є небезпека або безпека. Більш того, у протилежних сторін реалізація загрози по відношенню до супротивника може розглядатися як спосіб забезпечення власної безпеки, і навпаки.

Оскільки будь-яка діяльність, у тому числі й у сфері безпеки, здійснюється людьми і ґрунтується на певних уявленнях, то зміст цієї або іншої системи забезпечення безпеки неможливо зрозуміти поза контекстом пануючої моделі стереотипної поведінки або парадигми безпеки, тобто усталеного зразка розуміння й вирішення теоретичних та практичних питань забезпечення безпеки. У зв'язку з тим, що основу існування феномена безпеки складає єдність заперечення й ствердження, то залежно від того, яка сторона – заперечуюча або стверджуюча – є провідною в цьому співвідношенні, О. Дзобань та О. Соснін «виділяють дві парадигми безпеки:

- парадигма захищеності, що ґрунтується на розумінні безпеки як заперечення небезпек, наслідком чого є власне самоствердження особистості;

- парадигма самоствердження, що базується на розумінні безпеки як ствердження себе, а заперечення небезпек має вторинний характер і розглядається як необхідна умова самоствердження» [4, 208-209].

На думку авторів, парадигма захищеності припускає, що основу забезпечення безпеки складає боротьба з небезпеками (загрозами). Згідно з цією парадигмою особистість знаходиться в безпеці тому, що вчасно виявляє небезпеки й запобігає їм. Менталітет захищеності призводить до ототожнення безпеки з життєдіяльністю, внаслідок чого ідея безпеки стає провідною ланкою всього суспільного й державного життя, що, зокрема, отримало закріплення в Законі України «Про основи національної безпеки» [1].

Разом з тим, послідовна реалізація ідеї захищеності (як свідчить, наприклад, історичний досвід СРСР та інших країн), неминуче породжує потребу в наявності небезпек, які персоніфікуються в образі ворога, нехай навіть вигаданого, адже безпека стверджується не сама по собі, а саме в боротьбі з небезпеками та їхніми носіями – ворогами. Результатом такого ствердження є судження про те, що особистість знаходиться в безпеці лише остільки, оскільки вона сильніша своїх не-другів і завжди готова боротися з їхніми загрозами. І чим більше перемог і повалених ворогів, тим вище ступінь безпеки особистості.

Насправді ж, парадигма захищеності, особливо в гіпертрофованій формі, не зміцнює безпеку, а руйнує суспільство й державу. Оскільки джерело розвитку знаходиться зовні, то й сам розвиток обов'язково набуває штучного характеру протиставлення іншому – наздогнати й перегнати, добути і зробити більше тощо. В результаті особистість і суспільство розвивають не свої внутрішні сили, а лише своє протиставлення небезпекам. Більше того, чим вище небезпека, тим ефективнішим і масштаб-

нішим стає заснований на протидії розвиток держави. І навпаки, відсутність небезпек і ворогів руйнує саму ідею безпеки, внаслідок чого розвиток особистості стає невідзначеним і «небезпечним».

Щодо парадигми самоствердження то вона базується не стільки на боротьбі з небезпеками, скільки на розвитку власних внутрішніх сил. І тому небезпека за такої парадигми являє собою не тільки те, що заперечує існування особистості, а, насамперед, те, що загрожує особистісному самоствердженню. Це актуалізує тезу, згідно з якою особистість знаходиться в безпеці не тому, що не існує загроз, а тому, що вона є сильною настільки, що загрози не представляють для неї небезпеки.

Необхідною передумовою розвитку безпеки в межах парадигми самоствердження є визначення конкретних небезпек особистості, її інтересам, цінностям, способу життя тощо, а не загроз безпеці, як у парадигмі захищеності. При цьому, наголошується, що діяльність особистості має спрямовуватися не на «захищеність» інтересів, а на їхню реалізацію. Однак самоствердження визначає необхідність протиставлення навколишньому середовищу, тобто лише стосовно «іншого», котре повинно бути усунуте, якщо воно перешкоджає реалізації тих або інших життєвих інтересів. У результаті наявність «іншого» й вихідної від нього небезпеки стає передумовою самоствердження особистості, що викликає потребу в існуванні небезпек [4, 209-210].

Певно, що з найважливіших аспектів якості життя є свобода й захищеність людини від різних небезпек і загроз, ступінь її вразливості від сучасних ризиків. У контексті описаного можна визначити безпеку особистості як можливість використовувати право вибору в умовах свободи й безпеки, а також повну впевненість у тому, що ці можливості збережуться й надалі.

Проектуючи усталене бачення «Стратегії національної безпеки України»[5] на проблему безпеки особистості, можна виділити декілька її основних аспектів:

- економічна безпека тлумачиться як забезпеченість доходом, достатнім для задоволення нагальних потреб;

- продовольча безпека – це доступність основних продуктів харчування, що припускає наявність їхньої достатньої кількості і вільного доступу до них, достатню купівельну спроможність населення;

- екологічна безпека – це свобода й захист від загроз екологічного забруднення, насамперед, наявність чистого повітря й незабрудненої води; можливість придбання екологічно безпечної їжі; можливість проживання в умовах, які не представляють небезпеки для здоров'я з точки зору екології (житло, умови праці тощо); захищеність від екологічних катастроф;

- безпека здоров'я – захищеність людини від ризиків захворюваності, тобто можливість жити в безпечному для здоров'я середовищі існування; доступність ефективного медичного обслуговування;

- особиста безпека – свобода і захист людини від загроз насильства;

- політична безпека – можливість жити в суспільстві, яке визнає основні права людини;

- суспільна й культурна безпека – захищеність культурного розмаїття й захист суспільного розвитку від деструктивних тенденцій.

Загрози безпеці особистості мають безліч форм прояву. При цьому одні загрози можуть бути однаковими для всіх людей, такі, наприклад, як тероризм, екологічні катастрофи, злочинність, хвороби; інші – можуть становити небезпеку для певної групи людей – насильство над жінками й дітьми; дискримінація за етнічною належністю, віком тощо. Причому, в умовах соціокультурних трансформацій, за умов підви-

щення соціальної ентропії, акценти у таких формах прояву можуть зміщуватись у будь-якому напрямку [4, 211].

Суттєво підсилює ризики великомасштабних природних і техногенних катастроф антропогенний тиск цивілізації. Людство розвинуло такі продуктивні сили, застосовує такі технології, які вийшовши з під контроль людини можуть поставити людину на межу загибелі. Інша характерна риса сучасного розвитку – збільшення небезпек, що загрожують людині постійно. Різке прискорення ритму життя і підвищення нестабільності розвитку, особливо в умовах суспільств транзитивного типу, сприяють росту уразливості людини в повсякденному житті. Ризики втрати робочого місця, доходів, забруднення середовища існування, хвороб, загрози насильства стають все більш актуальними для кожної людини. Дія загроз безпеці особистості обмежує свободу вибору, а також може призвести до крайніх наслідків – кризи або катастрофи.

Існують різні підходи до класифікації типів загроз й індикаторів (показників моніторингу) загроз. Відповідний набір індикаторів і заснована на ньому система раннього попередження складається у кожному конкретному перехідному соціумі, в кожному конкретному випадку виходячи з поставлених цілей і можливості одержання необхідної статистичної інформації. Соціальна статистика переважної більшості держав трансформативного типу не має у своєму розпорядженні достатньої кількості показників, які зазвичай застосовуються на міжнародному рівні. Особливо це стосується показників продовольчої, екологічної й політичної безпеки. Через недосконалість і обмеженість статистичної інформації ще більше ускладнюється завдання моніторингу безпеки особистості на регіональному рівні.

До того ж вимір багатьох аспектів безпеки особистості носить умовний, непрямий характер, то не завжди можна встановити кількісно виражений гранично критичний рівень загроз. Тому у відношенні деяких показників для умов соціокультурного транзиту більш прийнятним є застосування методу порівняння з досягнутим рівнем (у минулому періоді, інших регіонах з більш сприятливими параметрами людського розвитку тощо) за умови дотримання принципів зіставлення [4, 213].

Так, загрози політичній безпеці перехідного періоду розвитку суспільства характеризуються політичними переслідуваннями, жорстоким ставленням до опозиції; репресіями з боку держави стосовно окремих осіб і груп; контролем сфери ідеології й інформації.

При оцінці загроз економічній безпеці першорядне значення мають показники безробіття – один з головних індикаторів економічної безпеки особистості. Можливість займатися оплачуваною працею – умова запобігання загрозі убогості та її наслідкам для людини. Збільшення в структурі зайнятості “ризикованої зайнятості”, переважно контрактної форми наймання працівників означає тимчасову або часткову зайнятість і надає менші гарантії збереження робочого місця й доходів. Зниження надійності доходів – показник нестабільності зайнятості, а також інфляційного знецінення номінальних заробітків.

Загрози продовольчій безпеці можуть оцінюватися на основі аналізу наступних показників: добове споживання калорій у відсотках до мінімальної потреби; індекс виробництва продуктів харчування на душу населення; коефіцієнт залежності від імпорту продукції (один із найпоказовіших показників у даному аспекті для транзитивних країн) тощо.

Загрози екологічній безпеці у традиційному сенсі визначаються рівнем радіаційного, хімічного забруднення навколишнього середовища, геомагнітними й електромагнітними випромінюваннями, ризиком впровадження нових біотехнологій тощо.

Загрози безпеці здоров'я включають несприятливі умови життя: неповноцінне харчування, небезпечні для здоров'я умови праці, малі й нестабільні доходи, бідність і убогство, зниження доступу до ефективного медичного обслуговування. Забруднення середовища існування (грунту, питної води, атмосферного повітря, хімічне й радіаційне забруднення харчової продукції) – один з основних ризиків для здоров'я. Екологічні ризики стають всеосяжними і визначальними.

Зростання злочинності – один з головних факторів і характерних ознак збільшення загрози особистій безпеці в умовах соціокультурної нестабільності. Наявність численних передумов зростання злочинності (у тому числі й економічних умов) створює вкрай несприятливу криміногенну обстановку і, як наслідок, суттєву загрозу національній безпеці. Для транзитивних пострадянських країн високою є частка особливо небезпечної насильницьки-корисливої злочинності; збільшуються масштаби діяльності організованих злочинних груп; різко зростає кількість злочинів пов'язаних із прийомом наркотиків і скоєних у стані сп'яніння. Збільшується число злочинів, скоєних із застосуванням вогнепальної зброї і вибухових пристроїв, убивства по найманню, рекету, захоплення заручників, шантаж, тероризм, торгівля людьми (особливо дівчатами й молодими жінками, яких силоміць примушують займатися проституцією, у тому числі й за кордоном). Безпосередню небезпеку представляє також інтенсивне зростання економічних злочинів – продаж недоброякісної продукції, фальшивомонетництво, незаконна торгівля трансплантантами органами, у тому числі немовлят тощо.

Воєнні та бойові дії (війни між державами, етнічні, релігійні, політичні конфлікти із застосуванням воєнної сили) також становлять безпосередню небезпеку для життя людини.

Загрози культурній і суспільній безпеці викликають руйнування традиційних спільностей – родини, громади, організації, етнічної групи, деструктивні тенденції в розвитку суспільства, які не піддаються точному кількісному виміру, але за силою руйнівного впливу можуть мати катастрофічні наслідки. Культурне різноманіття визнається цінністю й неринковим ресурсом розвитку суспільства. Його зменшення має безліч негативних наслідків для прогресу розвитку людини і суспільства. Монополізація засобів масової інформації створює в суспільстві стереотипи поведінки й ціннісних установок, які відповідають інтересам компаній, що контролюють ці засоби, і може становити небезпеку для розвитку суспільства й особистості [4, 214-217].

Отже, безпеку особи ми можемо визначити як стабільний стан надійної захищеності життєво важливих інтересів особи, її прав та цінностей від небезпек, загроз, шкідливих впливів будь-якого роду (фізичного, духовного, майнового, інформаційного, соціального, економічного, політичного, екологічного, військового тощо) за умов збереження і розвитку потенціалу особи та її здатності до ефективної діяльності у всіх сферах.

Окремо слід наголосити на актуалізації загроз безпеці особистості, що створює процес глобалізації, який «не заперечує формальне існування національних кордонів, суверенітетів, культурних традицій, цінностей тощо. Идется про інші природу та масштаб розуміння світу, про підхід, що апелює не до прав певного народу, нації, держави і навіть не до громадянина певної держави, а до людини, до її універсальнісських єдиних і невідчужених прав та свобод» [6, 80].

При різноманітності політичних ситуацій у певних країнах та регіонах, переважна більшість внутрішньополітичних та міжнародних процесів у глобалізованому світі мають схожі природу й моделі розвитку (співробітництво й конфлікт, інтеграція та дезінтеграція тощо). Спільним для них є також дедалі тісніше співвідношення з

інтересами особи. Так само в Україні проблеми безпеки «українізуються», набувають специфічного значення. Однак, нове бачення безпеки, що формується, «переміщує на периферію політичної теорії однобічне, наприклад, військове пояснення феномена безпеки, підпорядковуючи його людському виміру, якості життя громадян і відкритості суспільства. ... Пріоритету набуває насамперед особиста й суспільна, інтегративна безпека як комплекс умов для стабільного розвитку системи «людина-природа-господарство» [6, 81].

Глобалізація розширює можливості для підвищення якості життя і розвитку людини, але в той же час вона створює нові загрози безпеці особистості й підсилює вже існуючі. Зміни, які відбуваються в умовах життєдіяльності людей під впливом глобалізації, носять багатогранний характер і, власне кажучи, торкаються всіх аспектів умов життєдіяльності людей. У кожному конкретному випадку різним є тільки ступінь впливу і характер змін, що відбуваються. При цьому, «можна виділити ті зміни, які визначають формування інших характеристик життєдіяльності особистості й створюють прямі чи опосередковані загрози безпеці особистості:

- різке збільшення залежності життя людей від інтересів транснаціональних компаній;

- зниження значущості фактора територіальної обумовленості («зменшення простору»), тобто зміни в житті людини все частіше й сильніше залежать від процесів, які відбуваються далеко від місця її проживання (доходи, робота, здоров'я тощо); численні соціальні процеси, у тому числі й ринкові відносини, набувають усе більш опосередкованого характеру;

- зміна (зниження) ролі національних меж, що втрачають своє значення не тільки для торгівлі, капіталів та інформації, але й для ідей, норм, культури, цінностей;

- зростання значущості фактора часу («зменшення часу»), тобто збільшення темпів зміни ринків і технологій сприяє різкому прискоренню ритму життя й одночасно зростанню нестабільності в суспільстві й уразливості людини; багаторазове збільшення швидкості процесів, що відбуваються, прагнення відповідати темпам глобальної конкуренції кардинально змінюють умови життєдіяльності особистості» [4, 217-218].

Наслідками процесу глобалізації є зменшення і трансформація традиційної ролі держави, і у внутрішній політиці, і в міжнародних відносинах. Динаміка процесів глобалізації призводить до того, що можливості національної держави обмежуються такими тенденціями, як формування міжнародних фінансових ринків, глобалізація бізнесу і капіталу, поява глобальних відкритих інформаційних мереж, самовизначення нових націй, мобільність населення, що різко збільшилася, наддержавний характер багатьох загроз безпеці людини (особи), глобальні проблеми сучасності тощо. Держави в умовах глобалізації характеризуються кризою ідентичності, традиційних зв'язків особи і держави, моделей лояльності і, відповідно, більшою орієнтацією особи на локальні та транснаціональні об'єднання.

З'явилися й нові нетрадиційні загрози в транзитних суспільствах, серед яких: неефективність національних урядів, їх ресурсна залежність, нездатність відповідати на глобальні загрози та виклики (зокрема погіршення стану природного середовища, неконтрольована міграція, тероризм, інформаційні війни, поширення інфекційних захворювань тощо), неконсолідованість суспільства, відсутність суспільної згоди та ефективних інституційних інструментів забезпечення прав і свобод особи. І все ж, досягти безпеки особи в трансформаційних суспільствах видається можливим, а саме «шляхом:

- соціально-орієнтованої економіки;

– істинного народовладдя, яке, на відміну від форм, які склалися у переважній більшості країн перехідного типу, обов'язково повинне включати право особистості на участь у прийнятті доленосних для неї рішень;

– наявності чіткої системи законів, які гарантують екоосоціальний захист громадян, їх права й обов'язки;

– створення необхідних умов для вільного прояву індивідуальності кожної особистості» [4, 219-220].

Однією з найпоширеніших форм взаємодії осіб у суспільстві для реалізації власних прав і свобод, зокрема і для забезпечення безпеки особи, є громадські організації, що, існуючи часто у мережевій формі, утворюють громадянське суспільство, яке, зі свого боку, є потужним чинником впливу на суспільно-політичний процес у країні. Функції глобального громадянського суспільства, нерозривно пов'язані з його сутнісними характеристиками. Насамперед, люди зможуть через посередництво такої інституції артикулювати власні інтереси, інтереси широких верств населення, що формуються під впливом глобалізації. Артикуляція інтересів має супроводжуватись виробленням пропозицій щодо шляхів вирішення проблем, пов'язаних з безпекою і розвитком людини (особи) і суспільства, а також проведенням демократичного громадського контролю щодо безпеки особи.

І все ж, не варто перебільшувати роль особи та суспільства у сучасному світі. Попри стійку тенденцію зростання їх значення, а також значення різноманітних міжнародних акторів, роль держави у сучасному світі залишається дуже важливою. Події, пов'язані зокрема із тероризмом, різними видами сепаратизму, провокують державу до одностороннього зміцнення внутрішньої та зовнішньої безпеки. Ці обставини свідчать про «неготовність традиційного суб'єкта міжнародних відносин — держави довірити свою безпеку новим наддержавним структурам або міждержавним інституціям. Саме держава бере на себе гарантію безпеки, причому єдине її легітимне право – застосовувати силу, що, як і раніше, залишається головним засобом реалізації стратегії національної безпеки» [7, 64].

Отже, доки основним інструментом реалізації безпеки особи і суспільства залишається держава і міжнародне співтовариство, людина і суспільство змушені будуть платити певну «ціну» за власну безпеку. Тож, очевидним є те, що на сучасному етапі розвитку національних держав та міжнародної системи немає підстав говорити про першість безпеки особи в системі загальної безпеки. Вона виступає надзвичайно важливим, проте поки навіть не рівноправним її елементом. Безпека особи, її форми та принципи реалізації тільки формуються та поширюються. І тому сучасна роль безпеки особи – взаємодія і підтримка ініціатив суб'єктів національної та міжнародної безпеки, що корелюються із безпекою особи. Безпека держави, як і безпека суспільства та особи, зростає, якщо вона приєднується до різних форм кооперативної, загальної чи коопераційної безпеки.

Література:

1. Закон України «Про основи національної безпеки України» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2003. — № 39. — С. 351-363.
2. Пилипчук В.Г., Горючий В.М. Права і безпека людини і громадянина. — К.: ІДПДБ СБ України. — 2008. — 228 с.

3. Мельник В.І. Безпека особи в системі загальної безпеки / В.І. Мельник // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія. – 2009. – Вип. 11. – С. 45-49.
4. Дзьобань О., Соснін О. Теоретичні основи Національної безпеки України. – К.: Освіта України. – 2009. – 384 с.
5. Указ Президента України «Про Стратегію національної безпеки України» від 12 лютого 2007 року // Стратегічна Панорама. – 2007. - №1. С.3-14
6. Лазоренко О.В., Барков В.Ю. Гуманізація ідеології безпеки – стратегічна вимога сучасності // О.В. Лазоренко, В.Ю. Барков // Стратегічна панорама. – 2000. - №4. – С. 79-86.
7. Мішин А.О. Аксіологічний вимір безпеки у багатосторонніх та двосторонніх міждержавних відносинах нових незалежних держав // Стратегічна панорама. – 2005. - № 1. – С. 62-75.

Рецензенти:

доктор політичних наук, професор кафедри суспільних наук Київського національного торговельно-економічного університету – В.М. Грубов

доктор політичних наук, професор, проректор Університету «Україна» – В. М. Бебик

Стаття рекомендована до друку редколегією збірника наукових праць Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Політологічний вісник». Протокол № 2 від 26 березня 2013 р.